

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ฤๅษี เป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่มีเรื่องราวปรากฏในวรรณคดีอินเดียมาแต่โบราณ และมีบทบาทเกี่ยวข้องกับบุคคลหลายจำพวก อาทิ เทวดา นางอัปสร มนุษย์และอสูร เป็นต้น

เซอร์โมนีเยอร์ โมนีเยอร์ วิลเลียมส์ (Sir Monier Monier Williams) ให้ความหมายของคำว่าฤๅษีว่า หมายถึงผู้สวดบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์สรสรรเสริญเทพเจ้า หรือ เป็นกวีที่ได้รับการคลับแคลจากเทพเจ้าให้แต่งบทสวดพระเวทย์^๑

เอ.เอ. แม็คคอบแนล (A.A. Macdonell) ให้ความหมายว่า ฤๅษีเป็นผู้แต่งบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์สรสรรเสริญเทพเจ้า^๒

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวว่า ฤๅษีแปลว่า ผู้มีปัญญาอันได้มาจากพระเป็นเจ้า^๓

^๑ Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary (London : Oxford at the Clarendon Press, 1899), p. 226.

^๒ A.A. Macdonell, Sanskrit English Dictionary, (London : Longmans Green and Co., 1893), p. 57.

^๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทพเจ้าและสิ่งนาฏ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมบรรณาการ, ๒๕๑๖), หน้า ๒๑๘.

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับคำว่า
ฤษีว่า

ฤษีมาจากฤษี แปลว่า ผู้เห็น หมายถึงการแลเห็นด้วยความรู้พิเศษ อันเกิด
จากญาณสามารถแลเห็น อดีต ปัจจุบัน และอนาคตซึ่งรวม เรียกว่า ตรีกาลชฎ
แปลว่า ตรีกาลทั้งสาม . . . ความหมายของคำว่า ฤษี ที่แปลว่าผู้เห็นนั้น
เป็นที่เข้าใจกันในสมัยที่เริ่มแต่งคัมภีร์ฤคเวท เมื่อประมาณ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว
เพราะฤษีโบราณเมื่อ ๓,๕๐๐ - ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว ได้ช่วยกันแต่งบทสวดสรร-
เสริญเทพเจ้าขึ้นตามภาพที่ปรากฏในยานของชน และเสียงแห่งเทพเจ้าได้อง
ก้องวาลขึ้นในหูของเขาโดยเฉพาะ ภาพที่เห็นโดยเฉพาะและเสียงที่ได้ยินโดย
เฉพาะนั้นแหละ คือการบังเกิดของเทพต่าง ๆ ที่ปรากฏเฉพาะฤษีโบราณรุ่นแรก
เท่านั้น ฤษีเหล่านั้นจึงแต่งบทสวดสรรเสริญเทพต่าง ๆ ขึ้นโดยที่ลอยคำทำนอง
นั้นทำนองเป็นคำของฤษีไม่ หากเป็นวิญญูของเทพที่ออกมาจากปากของฤษีหรือ
จะกลาวางาย ๆ ก็คือ เทพใช้ฤษีเป็นสื่อ (medium) สำหรับถ่ายทอดบทสวด
สรรเสริญ (hymn) ออกมาเพื่อมวลมนุษยจักุโลกุจักวา เทพแต่ละองค์มีรูปลักษณะ
อย่างไร และมีคุณลักษณะตลอดจนฤทธิ์เดชอย่างไร

จากคำนิยามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พอสรุปความเห็นได้ว่า ฤษีในสมัยพระเวท
นั้น เป็นแต่เพียงผู้แต่งบทสวดสรรเสริญเทพเจ้า หากได้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับบุคคล
ต่าง ๆ อย่างในสมัยกาพย์และปุราณะไม่ เพราะในสมัยกาพย์และปุราณะนั้น ฤษีมี
บทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมมาก ทั้งสังคมสวรรค์และโลกมนุษย์ ประกอบทั้งวรรณคดีต่าง ๆ
ในสมัยดังกล่าวนี้ได้เน้นถึงอิทธิฤทธิ์ของฤษีไว้มากมาย เพราะฉะนั้นฤษีบางคนที่มีกล่าวไว้
ในสมัยพระเวทอาจจะเป็นคนละคนกับฤษีชื่อเดียวกันในสมัยกาพย์และปุราณะ หรือถ้าเป็น
คนเดียวกันก็ต้องมีการเปลี่ยนแปลงหรือวิวัฒนาการบทบาทของคนออกไป จนแลเห็นแตก

*ศักดิ์ศรี แย้มนัคดา, "ฤษี," วารสารเมืองโบราณ ๕ (มิถุนายน -
กรกฎาคม ๒๕๒๒) : ๗๑.

ต่างจากบทบาทเดิมในสมัยพระเวท

ในสมัยกาพย์และปุราณะได้มีการแบ่งฤๅษีออกเป็นประเภทต่าง ๆ การแบ่งประเภทของฤๅษีนี้มีได้มีคัมภีร์เล่มใดระบุไว้ชัดเจนว่า มีการแบ่งโดยลักษณะใด ประเภทของฤๅษีที่ผู้วิจัยนำมาอ้างต่อไปนี้ ถือเอาตามความคิดของนักปราชญ์ภาษาสันสกฤตที่เป็นที่ยอมรับนับถือกันโดยทั่วไป ได้แก่ Sir Monier Monier Williams, พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, H.H. Wilson และ Edward Moor

Sir Monier Monier Williams ได้จัดแบ่งประเภทของฤๅษีไว้ ๒ อย่าง คือ

๑. ฤๅษีมี ๓ ประเภท ได้แก่ พรหมฤๅษี เทพฤๅษี ราชฤๅษี
๒. ฤๅษีมี ๗ ประเภท ได้แก่ พรหมฤๅษี เทพฤๅษี ราชฤๅษี มหาฤๅษี
ปรหมฤๅษี ศรุตฤๅษี และกานพฤๅษี^{๑,๒}

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวว่า ฤๅษีมี ๔ ประเภท ได้แก่ ราชรรษี (เจ้าฤๅษี) พรานมณรรษี (พรหมฤๅษี) เทวรรษี (เทพฤๅษี)

^๑ Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit English

Dictionary, p. 227.

^๒ E.W. Hopkins กล่าวไว้ในหนังสือ Epic Mythology p. 176 f.f. ว่าการแบ่งประเภทฤๅษีนั้น ไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว และกล่าวเนิ่นถึงเรื่อง Saptarsi (ฤๅษี ๗ คน) หรือดาวลูกไก่มาก รองศาสตราจารย์ วิสุทธ์ บุญยกุล ให้ความเห็นว่าการแบ่งประเภทฤๅษีออกเป็น ๗ ประเภท อาจจะได้แนวความคิดจากจำนวนฤๅษีทั้งเจ็ดนี้ก็อาจเป็นได้.

และมหารishi (มหาฤๅษี)^๑

Edward Moor มีความเห็นว่าฤๅษีมี ๔ ประเภท เช่นเดียวกันคือ ราชฤๅษี มหาฤๅษี พรหมฤๅษี และเทพฤๅษี^๒

H.H. Wilson กล่าวไว้ในวิษณุปุราณะว่า ฤๅษีมี ๓ ประเภท ได้แก่ ราชฤๅษี เทพฤๅษี และพรหมฤๅษี^๓ ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของการแบ่งประเภทฤๅษีโดยทั่วไป ส่วนความหมายของฤๅษีประเภทต่าง ๆ นั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

พรหมฤๅษี หรือ พรหมรishi หมายถึงฤๅษีที่สืบเชื้อสายมาจากพระพรหมหรือ เป็นฤๅษีที่อยู่ในวาระพรหมณ์ อันถือว่าเป็นวาระสูงสุด และเป็นผู้นำเพ็ญตะบะอย่าง ยั้งยวดเหนือฤๅษีทั้งหลาย เช่น ฤๅษีวสิษฐ์ ฤๅษีวิศวามิตร

เทพฤๅษี หรือ เทวรishi จัดว่าเป็นฤๅษีที่มีฐานะสูงสุดโดยชาติกำเนิด กล่าวคือ เป็นเทพมาตั้งแต่เกิดแล้วบำเพ็ญพรตถือเพศเป็นฤๅษีภายหลัง เพื่อสร้างตะบะเคชะให้ยิ่ง ยวดขึ้นไป เช่น ฤๅษีนารท ฤๅษีบรรพต (ปรวต)

ราชฤๅษี หรือ ราชรishi หมายถึงพระราชที่สละราชสมบัติออกบวชเป็นฤๅษี จะโดยชั่วคราวหรือตลอดชีวิตก็ตาม เช่น พระชนก (บิดาของนางสีดา) พระราม

^๑พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เทพเจ้าและสิ่งน่ารู้, หน้า ๒๑๔.

^๒Edward Moor, The Hindu Pantheon, (London : T. Bensley, 1810), p. 95.

^๓H.H. Wilson, tr., The Vishnu Purāna, (London : Trübner & Co., 1866), III : 68.

มหาฤๅษี หรือ มหรรๅษี แปลว่า ฤๅษีผู้ยิ่งใหญ่ หมายถึงฤๅษีโดยทั่วไปที่สามารถบำเพ็ญตบะได้อย่างอุกฤษๅณ ๅจนมีฤๅษีพิเศษเป็นที่เกรงกลัวของเทวดาและอสูรทั้งหลาย ฤๅษีดังกล่าวนี้อาจจะรวมถึงฤๅษี ๓ พวกที่กล่าวมาแล้วข้างต้นก็ได้ หรือจะใช้เรียกฤๅษีผู้มีชื่อเสียงอื่น ๆ เช่น ฤๅษีอๅศๅศๅตยะ ฤๅษีวาลมิกิ ก็ได้

บรมฤๅษี (ปรๅมฤๅษี) หรือ ปรๅมรๅษี แปลว่า ฤๅษีผู้ยิ่งยๅกไม่มีคำอธิบายจำเพาะเจาะจง ว่ามีคุณลักษณะพิเศษทางใดโดยแน่ชัด

ศรๅตฤๅษี หรือ ศรๅตรๅษี คือ ฤๅษีที่แต่งคัมภีรๅพระเวๅดโดยทั่วไป

กๅณๅทฤๅษี หรือ กๅณๅทรๅษี คือ ฤๅษีที่แต่งบทสๅวคๅบางบทโดยเฉพาะในคัมภีรๅพระเวๅด

ในวรรณๅคๅที่สันสกฤๅตๅผู้วิจัยพบว่า มีเรื่องราวเกี่ยวกับฤๅษีทั้งทางคๅนๅขอๅเท็จจริงและคๅนๅจินตๅนาการของกวี ทางคๅนๅขอๅเท็จจริง ฤๅษีหมายถึงบุคคลพวกหนึ่งผู้มีส่วๅนเกี่ยวๅข้องกับการประพันธ์ของอินๅเดียๅโบราณ เช่น ฤๅษีเป็นผู้แต่งคัมภีรๅพระเวๅด^๒ ประเพๅณอินๅเดียๅถือว่า ฤๅษีมีๅไซๅผู้ๅตนเอง แต่เป็นผู้เห็นคัมภีรๅฤๅคๅเวๅด ซึ่งมีมาพร้อมๅกับ

^๑ Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary, p. 739, 494, 874, 794, 588, 1101, 269.

และ ศักๅคๅศรี แยมๅนๅคๅคา, "ฤๅษี," วารๅสารเมืองโบราณ ๕ (มิถุนๅยน - กรๅกๅฎๅาคม ๒๕๒๒) : ๗๒, ๗๒.

^๒ Arthur Anthony Macdonell and Arthur Berriedale Keith, Vedic Index of Names and Subjects, 3d ed. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1967), I : 115.

จักรวาลหรือก่อนจักรวาล^๑ ในสมัยกาศยฤๅษีวาลมิกิผู้ได้รับยกย่องว่าเป็นอาทิกวี เป็นผู้แต่งเรื่องรามายณะ^๒ ฤๅษีนารทเป็นผู้แต่งคัมภีร์กฎหมายชื่อนารทียธรรมศาสตร์^๓ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าฤๅษีนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการประพันธ์ของอินเดียน ในด้าน นาฏยศาสตร์และศุริยวงศศาสตร์ ฤๅษีก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ เช่น ฤๅษีภรตได้รับยกย่องว่าเป็นครูนาฏศิลป์ และเป็นผู้แต่งตำราพ้อนรา^๔ ส่วนฤๅษีนารท ได้ชื่อว่าเป็นฤๅษีที่มีความสามารถทางด้านดนตรี และได้ประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งเรียกว่า วิณา (พิน)^๕ ส่วนทางด้านจินตนาการของภวันั้น ฤๅษีเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์มาก กล่าวคือ เมื่อเกิด เหตุการณ์ร้าย ฤๅษีจะเป็นผู้ช่วยปราบปรามผู้ชั่วร้ายให้หมดไป เช่น ฤๅษีหิรจะ (Dadhīca) หรือ หัรยัญจ (Dadhyañc) ได้ถอดกระดูกเอาไปสร้างวัชระให้

^๑ถ้ามองในแง่ปัจจุบันฤๅษีพวกนี้คือผู้ประพันธ์ แต่เป็นการประพันธ์โดยอาศัย แรงคลใจจากเทพเจ้า.

^๒Ralph T.H. Griffith, tr., The Rāmāyan of Vālmīki, (London : Trübner and Co., 1870), I : 1.

^๓John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Georgraphy, History and Literature, 5d ed. (London : Trübner & Co., 1913), p. 219.

^๔Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary, p. 747.

^๕A.L. Basham, The Wonder that was India, (Calcutta : Rupa & Co., 1971), p. 320.

Sir Monier Monier Williams, A Sanskrit English Dictionary, p. 537.

พระอินทร์ปราบปรามอสูร^๑ ส่วนฤๅษีอัสติชยะได้ปราบปรามพระจักรพรรดิชั่วร้ายชื่อนหุษ (Nahusa) ให้ตกลงมาจากสวรรค์และสาปให้กลายเป็นงู^๒ และยังเป็นผู้ปราบ รากษสชั่วร้ายสองพี่น้องชื่อ วาตาศปี (Vātāpi) และ อิลวาล (Ilvala) เพราะ รากษสทั้งสองคนนี้ได้ทำลายชีวิตฤๅษีมาเป็นอันมาก โดยวาตาศปีแปลงเป็นแกะส่งเวทย์ ในพิธีบูชาฤๅษี เมื่อฤๅษีกินเข้าไปแล้ว อิลวาลก็ร้ายมนตร์เรียกให้วาตาศปีระเบิดท้องฤๅษี ออกมา ทำให้ฤๅษีต้องเสียชีวิตเพราะไม่รู้จักโลบายเช่นนี้ แต่อุบายนี้ไม่เป็นผลสำเร็จ เมื่อนำมาใช้กับฤๅษีอัสติชยะ เพราะเมื่อวาตาศปีลงไปอยู่ในท้องของฤๅษีอัสติชยะก็ถูกย่อย ไปทันที^๓ และเมื่อครั้งที่บรรดาเทพเจ้าได้รับความเดือดร้อนเพราะถูกอสูรชลันทร รมกวน ฤๅษีนารทได้ให้ความช่วยเหลือโดยออกอุบายให้อสูรชลันทรไปทูลขอพระนาง ปารวตีจากพระศิวะ เป็นเหตุให้อสูรชลันทรถูกพระศิวะประหารในที่สุด^๔

จากเรื่องราวของฤๅษีที่กล่าวมาพอสังเขปนี้ จะเห็นได้ว่าฤๅษีมีบทบาทที่น่า สนใจควรแก่การศึกษาและวิจัยอย่างละเอียด แต่เนื่องจากฤๅษีมีปรากฏในวรรณคดี สันสกฤตนับเป็นร้อย ๆ คน^๕ จึงเป็นการยากที่จะศึกษาได้ทั้งหมด ผู้วิจัยได้เลือกมา ศึกษาเพียงคนเดียว และเห็นว่าฤๅษีนารทเป็นฤๅษีที่มีบทบาทน่าสนใจ ประกอบกับเรื่องนี้ ยังมีใ้ใคร่ผู้ใดวิจัยมาก่อน ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่องราวของฤๅษีนารทในวรรณคดี สันสกฤต ทั้งนี้ก็เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับประวัติและบทบาทของฤๅษีนารทในวรรณคดี

^๑RV. 1.84.13 - 14.

^๒MBh. R. 5.17.

^๓MBh. R. 3.99.

^๔คู่มือวิทยานิพนธ์, หน้า ๔๔.

^๕Arthur Anthony Macdonell and Arthur Berriedale Keith,

สันสกฤตอย่างสมบูรณ์ และวิจัยให้เห็นว่าเรื่องราวของฤษีนาทมที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทย
อย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมประวัติ และบทบาท
ของฤษีนาทมในวรรณคดีสันสกฤต และเพื่อแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณคดีอินเดียที่
มีต่อวรรณคดีไทย โดยเฉพาะวรรณคดีสันสกฤตที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยในสมัยรัตน-
โกสินทร์อย่างมาก

การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับ ประวัติ กำเนิด นาม รูปร่างลักษณะ
และบทบาทของฤษีนาทมในวรรณคดีสันสกฤต ตลอดจนถึงบทบาทที่ปรากฏในวรรณคดีไทย
โดยอาศัยหลักฐานและข้อมูลจากวรรณคดีสันสกฤตยุคกาพย์และปฐาณะ และวรรณคดีไทย
สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์

หนึ่ง วรรณคดีไทยบางเรื่องกล่าวถึงบทบาทของฤษีนาทมที่มีต้นเค้ามาจาก
วรรณคดีบาลี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมบทบาทของฤษีนาทมในวรรณคดีบาลีมาไว้
ในตอนที่เป็นภาคผนวก โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาต่าง ๆ
เป็นต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับฤษีนาทมในวรรณคดีสันสกฤตจาก
มหาภารตะ รามายณะ และปฐาณะหลายฉบับ ได้แก่ วิษณุปฐาณะ ตรีทปฐาณะ
ศิวปฐาณะ ภาควัตปฐาณะ ลิงคปฐาณะ พร้อมทั้งทวิวงศ์ และกถาสรีตศัสตรา ตลอดจน
เอกสารที่นักปราชญ์ชาวอินเดียและชาวต่างประเทศรวบรวมและเรียบเรียงไว้มาศึกษา
ประกอบกัน ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับฤษีนาทมในวรรณคดีไทยและการ์ตูนไทย ผู้วิจัยศึกษา

จาก อนิรุทธคำฉันท์ บทละครเรื่องอุณรุท รามเกียรติ์ โคลงภาพฤๅษีคักคน
พระนลคำหลวง บทละครเรื่องสาวีตรี พระศุนหเศป มหานิบาตชาคกณบับแปล
เป็นภาษาไทย และเอกสารเกี่ยวกับการดนตรีไทย จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ค้นคว้า
ได้จากเอกสารดังกล่าวมาศึกษาเชิงวิเคราะห์ รวบรวมและเรียบเรียงเป็นบทตอน
ตามเค้าโครงเรื่องที่วางไว้

ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นงานวิจัยที่ได้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับอุณินารท
ในวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีไทย ซึ่งจะทำให้ผู้สนใจในการศึกษาได้ทราบถึง
ประวัติ กำเนิด นาม รูปร่างลักษณะและบทบาทของอุณินารทในวรรณคดีสันสกฤตในยุค
ภาพย์และปุราณะ อีกทั้งเรื่องราวของอุณินารทในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาและรัตน-
โกสินทร์

อนึ่ง เป็นที่ยอมรับกันว่าวรรณคดีไทยหลายเรื่องได้รับอิทธิพลมาจาก
วรรณคดีอินเดีย วิทยานิพนธ์เรื่องนี้จึงถือว่าเป็นเอกสารที่ไขประกอบการศึกษา
วรรณคดีไทยได้เล่มหนึ่ง

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย